

Sevinc Nasirova

<https://orcid.org/0000-0001-5375-7283>

Doctor of Philosophy, associate professor, National Museum of History of Azerbaijan,
s.nasirova30@mail.ru

Atf Künyesi | Citation Info

Nasirova, S. (2024). Azerbaycan'da Yaşayan Ahıska Türklerinin Etno-kültürel Özellikleri: Kuba ve Haçmaz Bölgesi Örneğinde. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (5), 3035-3044.

Azerbaycan'da Yaşayan Ahıska Türklerinin Etno-kültürel Özellikleri: Kuba ve Haçmaz Bölgesi Örneğinde

Öz

20. Yüzyılda dünyada meydana gelen olaylar, özellikle de I. ve II. Dünya Savaşları ve bu savaşlara bağlantılı olaylar sırasında Sovyetler Birliği egemenliği altında bulunan halklara karşı etnik kimliği unutturma politikası uygulamıştır. Bu politikanın bir parçası olarak halkları sık sık birbirine düşürmüşler ve onları topraklarından uzak yerlere sürmüşlerdir. Bu sürgünler sonucunda Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bile birçok halk anavatanlarına dönememiştir. 1944 yılında Ahıska Türklerinin Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'a sürülmesi bu sürgünlerden biridir. Ahıska Türklerinin tekrar anavatanlarına dönememesi bu politikanın en zor yanlarından biri olmuştur. İskân edilen halklar genellikle eski yaşam aktivitelerine ve mesleklerine dönememiyordu. Bu nedenle etnik ve kültürel özelliklerinin incelenmesi çok önemli bir konudur. Ahıska Türkleri genellikle Azerbaycan'ın Saatli, Sabirabad, Şemkir, Gence, Kuba ve Haçmaz bölgelerinde yerel halkla bir yerleşim birimi halinde yerleşmişlerdir. Bu nedenle bu makalede Kuba ve Haçmaz bölgesinde yerleşmiş Ahıska Türklerinin geleneksel etno-kültürel özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bölgede yerleşen Ahıska Türkleri ile görüşülmüş ve çağımızda yaşam tarzları, yemek çeşitleri, geleneksel kıyafetleri, bazı örf ve adetleri göçden önceki hayatları ile karşılaştırılmıştır. Aynı zamanda makalede ağırlıklı olarak Sovyetler Birliği'nin Ahıska Türklerine karşı gerçekleştirdiği tarihten silme politikalarına karşın onların etnik kimliklerini koruma süreci de literatür kaynakları ışığında incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Ahıska Türkleri, zorunlu göç, etno-kültürel özellikler, örf, gelenek

Ethno-cultural characteristics of Meskhetian Turks living in Azerbaijan: The Case of Kuba and Khachmaz Region

Abstract

In the 20th century, during the events that took place in the world, especially during World Wars I and II and the events connected with these wars, the Soviet Union implemented a policy of forgetting ethnic identity against the peoples under its rule. As part of this policy, they often pitted peoples against each other and deported them to places far from their lands. As a result of these deportations, even after the collapse of the Soviet Union, many peoples could not return to their homeland. The 1944 deportation of Meskhetian Turks to Uzbekistan, Kyrgyzstan and Kazakhstan is one of these deportations. The inability of Meskhetian Turks to return to their homeland has been one of the most difficult aspects of this policy. The resettled peoples were generally unable to return to their former life activities and occupations. Therefore, analysing their ethnic and cultural characteristics is a very important issue. Meskhetian Turks generally settled in Saatli, Sabirabad, Shamkir, Ganja, Kuba and Khachmaz regions of Azerbaijan as a settlement unit with the local population. Therefore, the aim of this article is to analyse the traditional ethno-cultural characteristics of Meskhetian Turks settled in Kuba and Khachmaz region. Meskhetian Turks settled in this region were interviewed and their lifestyles, food types, traditional clothes, some customs and traditions were compared with their lives before migration. At the same time, in the article, the process of preserving their ethnic identity despite the erasure policies of the Soviet Union against the Meskhetian Turks is also examined in the light of literature sources.

Keywords: *Meskhetian Turks, forced migration, ethno-cultural characteristics, customs, traditions*

Giriş

Sovyetler Birliği, varlığının ilk günlerinden itibaren, yönettiği bazı halklara karşı adil olmayan bir politika izlemiştir. Bu politika genellikle kültürel açıdan zengin, dini açıdan Ruslardan farklı değerlere sahip olan Türk halklarına karşı uygulanmıştır. Stalin yönetimi güvenilir bulmadığı, sadakatlerine güvenmediği ve sınırda tehlike oluşturduğu gerekçesiyle farklı etnik azınlıkları sürgüne mahkûm etmiştir (Aydingün ve Aydingün, 2014). Ağırlıklı olarak Kafkasya bölgesinde yaşayan Ahıska, Karaçay-Malkarlar ve Azerbaycan Türkleri, o cümleden Sovyetler Birliği sınırlarında yaşayan Kırım Tatarları, zorunlu göçlere maruz kalıyor veya sürülüyordu. Bazı araştırmacılar bunu Stalin'in Türk boylarına ve evvelden haklarında kötü anıları olan Çeçen ve İnguşlara karşı özel bir düşmalığı olması ile bağlamışlar (Mühlen, 2006). Ahıska Türklerinin Gürcistan'dan sürülmelerinin başlıca nedenlerinden biri, Türkiye ile sınır bölgelerde yerleşmeleri ve Sovyetler Birliğinin sürekli içten çöküş korkusuydu. Beria'nın 28 Kasım 1944 tarihli Stalin, V. Molotov ve G. Malenkov'a yaptığı bildiriye göre, "Türkiye'de yaşayanlarla ailevi bağları olan Ahıskalılar kaçakçılık yapmakta, göçmenlik duyguları sergilemekte ve Türk istihbarat teşkilatları için kaynak teşkil etmekte, casus unsurlarını

çekmekte ve çeteler oluşturmakta” rol oynadığı belirtilmekteydi (Aliyeva, Quluzade, 2023). Bunu kendisine tehdit olarak gören Sovyetler Birliği komşu Türk halklarını birbirleri ile yabancılaştırma ve alışık oldukları Kafkasya bölgesinden uzaklaştırma planını uygulamıştır. Hem Rus İmparatorluğu, hem de halefi Sovyetler Birliği, Türk halklarının Kafkasya’da etnik açıdan azalmasını ve uzaklaştırılmasını iki şekilde gerçekleştiriyordu: 1. Diğer halkları Türklerin yaşadıkları bölgelere sürekli göçürerek Türk etnik unsurunu Kafkasya’dan sıkıştırmaya veya asimile etmeye çalışmak. 2. Zorunlu göçler uygulamak. Ahıska Türklerinin zorunlu göçürülmelerinde Gürcü faktörü de önemli rol oynamıştır. Bunun bariz örneğini XX yüzyılın 40-cı yıllarında Rus gazetelerinde yayınlanan makalelerden de görmek mümkün. Kommunist, Pravda ve İzvestiya gibi gazetelerde yayınlanan makalede “Gürcü halkının Ardahan, Artvin, Oltu, Tortum, İspir, Bayburt, Gümüşhane, Giresun ve Trabzon bölgelerinden hiçbir zaman vazgeçmeyeceği” belirtiliyordu (Tellal, 2013).

Onu da belirtmek gerekir ki, Kafkazyada yaşayan Türk halklarının bir çoğu “Pantürkist”, “panislamist” damgası ile itham edilerek repressiya kurbanı olmuşlardır. Mesela, 1936-1938-yıllarında SSCB’nin Halk İçişleri komisarı olmuş Nikolay Yejev 31 iyul 1937’de antisovyet elementlerinin tahrip edilmesini, eski qolçomaklara (zengin köylüler), suçlulara ve diğer Sovyet karşıtı unsurlara yönelik baskı operasyonuna ilişkin, bir hedef belirleyen ve "operasyonel üçlünün" üyelerini tanımlayan 00447 sayılı operasyonel emri imzaladı (Emrahov, 2022). Represiyalar, entelektüellere ve politikacılara ciddi şekilde zarar vermeyi ve halk eğitimini zayıflatmayı amaçlayan bir başka ezici politikaydı. Sovyet rejimi, özellikle din ve eğitilmiş kişileri “Kemalist ve Pantürkist” suçlamalarıyla hapis haneye atarak “rejim düşmanı” ilan etmiştir (Ünal, 2021). Repressiya işkence, tutuklama, ölüm ve sürgünlerle sonuçlanmaktaydı. Toplama kamplarına sürülme de repressiya biçimlerinden birisiydi. Daha önceden de varolan toplama kampları 20. yüzyılın 30’lu yıllarında GULAG’ın oluşturulması ile daha da yaygınlaştı. Düzenli ve özel hapisaneler, ıslah kampları, esir kampları, ıslah işçi kolonileri, özel yerleşimler ve bilimsel hapisanelerden oluşan Sovyet Gulag (“Qlavnoe Upravlenie Lagerey”-Kamplar karargahı) sistemi, sadece nüfusunun büyüklüğüne göre, Nazi Almanyası’ndaki muadilinden yaklaşık yirmi beş kat daha büyüktü (Zhukov ve Talibova, 2018).

1.Ahıska Türklerinin Gürcistan’dan zorunlu sürgünü

Sürgünlerin nedenlerine bakılırsa alt yapısı olmayan ve gerçekleri yansıtmayan hayali ürünün nedenlerini görmek mümkündür. Zorunlu göçlerin temel amaçlarından biri de etnik kimliği etkilemek olmuştur. Bir yüzyıl içerisinde iki kez zorla sürülen halk yalnızca Türk oldukları için, Türkiye sınırında yaşadıkları için (Ahıskalar) veya Sovyetler Birliğinin bir bölgeyi Türk etnik unsurundan temizleme istediğinden dolayı (Ermenistan Azerbaycanlıları)

sürgün edilmelerinin yanı sıra bir daha geri dönme hakkını da kaybetti. Bu konuda gerek Avrupa ve ABD’de gerekse Türkiye’de ve Azerbaycan’da pek çok kitap ve makale yazılmıştır (Zhukov ve Talibova, 2018; Aydingün ve Aydingün, 2014; Hacılı, 2008; Piriyeva, 2005). Fakat, konu Kafkasya’da türk etnik kökene sahip çok stratejik bölgede yaşayan halk ile ilgili olduğu için yeniden ele almak ve göç sonucunda daha çok etnik yapıda neyin kaybolduğunu incelemek açısından çok önemlidir. Çünkü sürülen halk ile beraber onların kültürü, dili, değerleri de sürülüyordu.

Konunun önemini artıran etkenlerden biri de göçe maruz kalmış Ahıskaların temsilcilerinin doğup büyüdüğü toprakların hayaliyle hayata veda etmiş olmaları ve bu konunun henüz çözülememiş olmasıdır. Ahıska Türklerinin halen düzenli göçe tabi olmaları konuyu güncel hale getiren etkenlerden bir diğeri. Mesela, Fergana Olaylarından sonra Krasnodar’a göç eden birçok Ahıska orada da yaşayamamış ve toplu halde Amerika Birleşik Devletleri’ne göç ettirildi. Ahıska Türkleri söylenildiği zaman Gürcistan’ın Ahıska, Ahalkelek, Aspinza, Adıgön ve Bogdanovka bölgelerinden zorunlu göçe tabe tutulan Türkler kastedilmektedir.

Ahıska halkının bugün de bitmeyen sorunları 19. Yüzyılda (1828’de) Osmanlı Devleti için çok önemli olan Ahıska kalesinin Ermeni ve Gürcü güçlerinin de desteği ile Rus İmparatorluğunun eline geçmesi ile başlamıştır. 1829 yılında Edirne antlaşması ile Ahıska bölgesi Rus egemenliğine girdi. Savaş sırasında bazı Ahıska Türkleri, Osmanlı İmparatorluğu’nun doğu bölgelerine göçmek zorunda kaldılar (Aliyeva, 2019). Rus İmparatorluğu’nun işgalden hemen sonra, 19. yüzyılda Ahıska nüfusunun demografik büyümesi ve Osmanlı İmparatorluğu sınırındaki konumundan endişe duyduğu için Türk nüfusunu mümkün kadar azaltmaya çalışıyordu. Özellikle Türk nüfusunu azaltmak için diğer halkları buraya yerleştirmeye başladılar. Bu nedenle Rus hükümeti, Gümrü, Ahalkelek ve Ahıska ilçelerinde aktif kolonizasyona başladı ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Erzurum vilayetinden Ermenileri buraya yerleştirdi (Aliyeva, 2019). Aynı zamanda “Ermeni faktöründen” Azerbaycan Türklerine karşı kullanıldığını da görebiliriz. Rus-İran savaşı biter bitmez Ermeniler toplu halde Azerbaycan’ın stratejik bölgelerine de taşınmaya başladı. Sovyet hükümetinin kurulmasından sonra bile Abhazlar, Acarlar ve Osetlerin aksine Ahıska Türklerine özerklik hakkı tanınmamış, Türkiye’ye taşınmaları teklif edilmiştir (Aliyev, 2002). Bu arada, şu anda Gürcistan’ın Samtshe-Cavaheti bölgesindeki geri dönüş girişimleriyle ilgili anketlerde Ermenilerin Gürcülere kıyasta daha olumsuz bir tutum sergilediklerini belirtmek gerekir (Sumbadze, 2002). Rus emperyalizminin halefi olan ve sadece adını ve yönetim şeklini değiştiren Sovyetler Birliği de Kafkasyadaki Türklerin sayısını planlı bir şekilde azaltma

politikası izlemiştir. Başka bir deyişle halkları zorunlu göçe maruz koymak, Sovyet döneminde gerçekleşen bir yenilik değil, henüz Rusya İmparatorluğu döneminde oluşturulan bir politikaydı.

Ahıska Türklerinin Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a sürülme emirleri Stalin'in direktifi doğrultusunda İçişleri Bakanlığı Milliyetler Komiseri Lavrenti Beriya tarafından kaleme alınan 24 Temmuz 1944 tarihli kararla duyurulmuş, sürgün 14 Kasım 1944'te gerçekleştirilmiştir (Aydınğün ve Aydınğün, 2014). 1944 yılındaki ilk şiddetli göç, 1989 yılında Fergana Olaylarıyla devam etmiştir. 1989'da, yeniden yapılandırma olarak bilinen liberalleşme döneminde, Sovyet hükümeti, çeşitli halkların sınır dışı edilmesi ve tutuklanmasında "Stalinist rejimin vahşi eylemleri" hakkında bir beyanat verdi. Onların haklarının geri verilmesiyle ilgili pratik sorunları ele almak için teftiş komisyonları kurulmuştur (Keskin ve Gürsoy, 2017). Ancak 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Ahıska Türkleri gibi bazı halkların geri dönme süreci durduruldu.

Ahıska Türkleri sürgün edildikleri Özbekistan'da 1989 yılında yaşanan Fergana Olayları nedeniyle uğradıkları katliamlar sonucunda çok sayıda Azerbaycan ile Rusya Federasyonu'nun (RF) Krasnodor eyaletine yerleşmişler ve Krasnodor'a yerleşenlerin bir kısmı ise Amerika'ya göç etmişlerdir (Kurt, 2018). Krasnodar'daki Ahıska Türkleri, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra da belirli zorluklar çekmeye devam ettiler. Krasnodar eyaletinin yoğun nüfuslu Ahıska Türk mahallelerinde (Kırım, Apşeron, Abin ve Beloreçenski) yerel makamlar onları kaydetmeyi reddetti, eski Sovyet tarzı pasaportları yeni Rus pasaportlarıyla değiştirmede, yetişkinliğe ulaştıklarında pasaport vermedi ve evlendirme şubeleri evlilikleri kaydetmeyi reddetti (Kuznetsov, 2013). Türklerin Krasnodar Bölgesi'ndeki durumu "Rusya'nın etnik ayrımcılık deneyiminin" bir örneği haline geldi (Osipov, 1999). 6 Şubat 1992 yılında Rusya'da Vatandaşlık Yasasının yürürlüğe girmesine rağmen Krasnodar Bölgesinde yaşayan Ahıskalıların problemleri çözülmedi. Krasnodar Bölgesinde yaşayan 13.000 - 16.000 Ahıskalının büyük çoğunluğu, bölgedeki ayrımcı mevzuat ve uygulamalar nedeniyle vatandaşlık hakları da dahil olmak üzere yasal haklarından mahrum bırakılmaya devam ediyordu. 1999'da, bölgede ikamet eden yaklaşık 10.000 Ahıskalı kayıt edilmedi (Keskin ve Gürsoy, 2017).

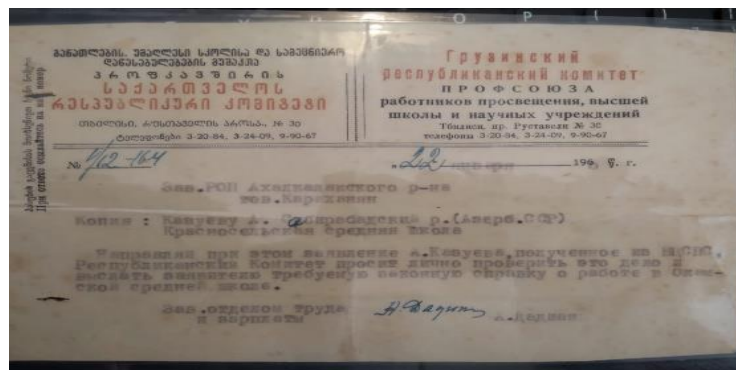
2. Ahıska Türklerinin Azerbaycan'a sürgünleri ve etno-kültürel özellikleri

28 Nisan 1956, zorunlu göçe maruz kalan halkların hayatında yeni bir dönemin başlangıcı oldu. SSCB Yüksek Sovyeti'nin 135/142 sayılı Kararnamesi ile sınır dışı edilenler için bazı kısıtlamalar kaldırılmış olsa da, asıl ikamet yerlerine dönmelerine izin verilmedi. Yüksek Sovyet'in 31 Ekim 1957 tarihli bir diğer kararı, Gürcistan'dan sürülenlerin Azerbaycan'a

yerleşmelerine izin verdi. Bu kararnamede 1944'te olduğu gibi tehcir edilenlerin bir kısmına Türk değil "Azeriler" deniyordu. Ahıskaların meskunlaşması, onların çeşitli ihtiyaçlarının ödenilmesi bakımından Azerbaycan SSR Nazirler Sovyetinin 24 Temmuz 1958 yılı kararı çok önemliydi. Azerbaycan'da genellikle Saatlı, Sabirabad, Şemkir, Gence bölgelerinde yaşayan Ahıska Türklerinin bir kısmı da Kuba ve Haçmaz bölgesinde meskunlaşdı. Ahıska Türklerinin Azerbaycan'ın diğer bölgelerinde perakende şekilde yerleştiklerini de görebiliriz. Onların göçürülme süreci, göçürüldükten sonra etnik kimliği korumalarını araştırmak için Azerbaycan'ın Ahıska Türklerinin yaşadığı Kuba ve Haçmaz bölgesinde araştırma yaptık. Kuba-Haçmaz bölgesinde meskunlaşan Ahıska Türkleri zamanla Azerbaycan'ın onların ikinci Vatanına dönuşdüğünu söylüyorlar. Soykök aynılığı, dil ve din birliği, asrlar boyu birge yaşayış gelenekleri sonuçda Azerbaycanlılarla Ahıskalılar arasında kültürel ve günlük hayatta bir sıra ortak cehetlerin formalaşmasına sebep olmuştur (Piriyeva, 2005). Şöyel ki, XX asrın birinci yarısında Ahıskada Azerbaycan dilinde okullar açılmış, burada Ahıskalılar ve Azerbaycanlılar Azerbaycan dilinde eğitim almışlar, Azerbaycan dilinde orta okulu bitiren ahıskalılar Bakü şehrindeki yüksek okullarda eğitimlerini devam ettirmişler (Piriyeva, 2005). Bütün söylenenlerden de görüldüğü gibi, aynı soy-kök, aynı dil ve tarihi-kültürel özellikler Ahıskaların Azerbaycan'da yerleşmesinin esas sebeplerini teşkil etmiştir.

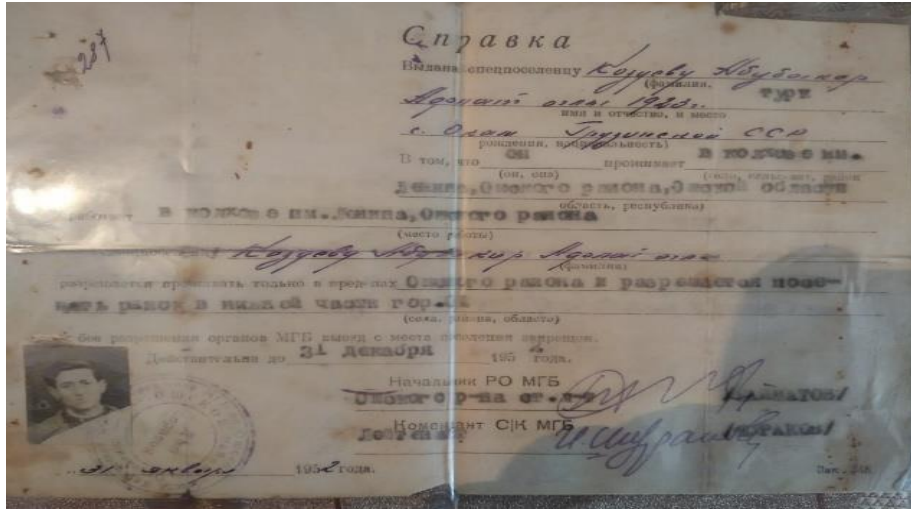
Araştırma zamanı Azerbaycan'da yaşayan bazı Ahıska Türklerinin özel arşiv belgelerine de ulaştık. Bu belgelerden biri sürgünden sonra Ermenilerin Türklerin yaşadıkları bölgelere göçürülmesi ve okul müdürü gibi yüksek görevlere atandıklarını kanıtlayan belgelerden oluşmaktadır. Örneğin, Okam köyünde doğan Kaziyev Abubekir Aflat oğlunun hakikaten de Okamda sürgünden önce okulda öğretmen olarak çalıştığını belirten belgenin Azerbaycan'da göçürüldükleri Sabirabad bölgesine göndermek için 1960-lı yıllarda Ahalkelek'de üst düzey yetkilisi bir Ermeniye ünvanlanmasını göstere biliriz (Fotoğraf 1. Foto Kaziyev'in şahsi arşivine ait.).

Fotoğraf 1. H.Kaziyevin özel arşivinden.

Bilindiği gibi, Ahıska Türkleri sürgün edildikten sonra bir köyden (kampdan) diğerine geçmek de yasaklanmıştı. Yalnız özel izin kağıdı olan Türklere böyle bir izin verilebilirdi. Ahıska Türklerinin sürgün tarihini yansıtan bir diğer belgede sözügeden sürgünden sonra Özbekistan’da verilen böyle izin kağıtlarından biri korunmaktadır. (Fotoğraf 2. Foto H. Kaziyev’in şahsi arşivinden). Onu da belirtelim ki, Azerbaycan’ın Haçmaz bölgesinde meskunlaşan Kaziyevler ailesinden Halit Kaziyev Ahıska Türklerinden ibaret “Vatan” cemiyeti’nin bölge üzre başkanıdır. Bölgede yaşayan Ahıska Türklerinin dünyanın diğer ülkelerinde yaşayan Ahıska Türkleri ile bağlantı kurmaları bakımından “Vatan” cemiyeti çok önemli bir kuruluş. Türk halklarının kültürü tek bir sistem oluştursa da, Kafkasya’da yaşayan Türklerin kendine özgü yaşam tarzları, gelenekleri ve lehçeleri vardı. Bu nedenle Ahıska Türkleri diğer Türk halklarının yaşadığı Özbekistan’a, Kazakistan’a yerleştirilmelerine rağmen Kafkas Türkleri olarak etnik varlıklarını sürdürmeleri kendileri için esasen de ilk zamanlar zor olmuştur. Ahıska Türklerinin maddi ve manevi kültüründen bahsederken Anadolu ve Kafkasların kültür tarihine dikkat etmek gerekir (Priyeva, 2005).

Fotoğraf 2. Ahıska Türkü Kaziev Abubekir Aflat oğluna Özbekistanda bir köyden diğer köye geçme bilmesi için verilen izin kağıdı

Ahıska Türklerinin etno-politik yaşamının en önemli özelliklerinden biri vatana ve toprağa bağlılıktır (Priyeva, 2005). Günümüzde Azerbaycan’da yaşayan bazı Ahıska Türkleri ile yaptığımız görüşmelerde, onların kültürel ve günlük yaşamlarını hala Ahıska’da olduğu gibi sürdürmeye çalıştıklarını görüyoruz. Özellikle araştırma için gittiğimiz Kuba ve Haçmaz bölgesinin Ahıska Türkleri yaşayan bazı köylerinde (Akbil, Yeni Hayat, Karadağ-Buduq Müşkür, Rüstemoba vb.) bilgi topladığımız konuşmacılar hala düğün geleneklerini korumaya çalıştıklarını belirtiyorlar. Sözügeden köylerde büyük aileler şeklinde yaşayan her bir Ahıska Türkü ile görüşülmeğe çalışılmış, Türk kültüründen dolayı esasen evin, obanın büyüyü,

aksakalının veya ağbirçeğinin isimleri verilmiştir. Görüşmecimiz Haçmaz ilçesinin Karadağ Budug köyünde yaşayan Veliyev Nesib Ömercan oğlu ve ailesi Ahıska düğünlerinde damadın sağdıçları gelin damadın evine girdiğinde damdan şeker ve şekerlemeler attıklarını belirtiyor. Diğer mü sahibimiz 1959 doğumlu Veliyeva Zeynep İsrail kızı anne ve babasının Ahıskan'ın Okam köyünden geldiğini söylüyor. Belirtelim ki, 1903 yılı istatistiklerine göre Okam köyünün tamamı Türklerden oluşmuştur (Valehoğlu, 2011). Zeynep hanım babasının Sovyetler döneminde 60 yaşındayken Vatan hasretile öldüğünü söylüyor. Göçlerden dolayı Ahıska Türkleri bir sıra geleneklerini ve yemeklerini unutmuş, yerli ahali ile kaynadıkları için bazen onların kültürlerini benimsemeye başlamışlar. Ahıska Türklerinin hala yapmakta oldukları yemeklere örnek olarak kesme, ayran aşısı (pilav), helle aşısı (pilav), erişte, kaz plovu (pilav), bazlama, bişi, eğerdek, çeçil peyniri, cadı (mısır unundan-kurabiye), sinoru söyleyebiliriz. Yemeklerden mantımı Özbeklerden öğrendiklerini Ahıska Türklerinin geleneksel yemeği olmadığını, yalnızlıkla hep geleneksel bir yemek gibi gösterildiğini bildiren Zeynep hanım Ahıska türklerinin geleneksel yemeklerinin daha çok Kars ve Ardahan yemeklerine yakın olduğunu söylüyor. Ahıska Türklerinin geleneksel mantı çeşidi ise hinkal adlanıyor.

Baş giyimlerinden gatğa (qatğa) ve leçek ismi verilen örtükleri hala kullandıklarını söyleyen Ahıska Türkleri, malesef ki, peştemal adlanan döşlüğün artık kullanılmadığını söylüyor. Zeynep hanım babannesini Karşılı olduğunu ve sürgünden sonra da tüm geleneklerini koruyup yaşattığını da belirtiyor. Göçürmenin tüm zorluklarına rağmen ister Azerbaycan'da, ister Özbekistan'da yaşayan bir çok Ahıska Türkünün düğün geleneklerinden "temen alma" gibi bir geleneği halen yaşatması onların etnik kimliyini yaşatma çabalarına en güzel örneklerden biridir. Kuba bölgesinin Akbil köyünde meskunlaşan Abibovlar ailesi de bir çok geleneklerini devam ettirdiklerini belirtiyor. Musa ve Mirdest Abibov kardeşleri annelerinin Gürcistandan sürüldükten sonra da geleneksel baş giyimleri ve takılarını kullanmaya devam ettiğini fotoğraflarla gösteriyor. Yaşadığı Akbil köyünde Mirdest Abibov şahsi koleksiyonundan ibaret açık hava altında bir müze de kurmuştur. Belirtelim ki, Abibovlar ailesinin bir gelini Türkiyededir. Akbil köyünde ziyaret ettiğimiz Ahıska Türklerinin evlerinin tasarımında da eski geleneklerini koruduklarını gözlemledik. Ahıska Türkleri evlerinde bir odayı mutlaka yastık ve minderle döşüyorlar.

Ahıska Türklerinin etnik kimliğini koruma azmini Asif Hacı şöyle ifade etmektedir:

"Ahıska Türk folklorü çok zengin ve çeşitlidir. Sürgün, ayrılık ve azablar içinde bu hazinenin nasıl korunduğu insanı hayretler içinde bırakıyor. Bunu yalnız Türk ruhunun ölmezliği ve büyüklüğü gibi anlamak olur" (Hacı, 2008).

Haçmaz şehrinin Müşkür köyünde meskunlaşmış ve bölgenin tanınmış ressamlarından olan Canpolat Qaharmanovla görüşmemiz zamanı ressamın el işleri arasında esasen Ahıskaların sürgünü temasının hakim olduğunu gördük. C. Qaharmanov Dünya Ahıska Birliğinin daveti ile Türkiye'ye sefer ettiği zaman sergilenen eserlerinin büyük ilgi gördüğünü bildirmiştir.

Sonuç

Gürcistan'ın Ahıska, Ahalkelek, Aspinza, Adıgön ve Bogdanovka bölgelerinden zorunlu göçe tabe tutularak Özbekistan'a göçürülen Ahıskalar 1957-den itibaren Azerbaycan'ın Saatlı, Sabirabad, Şemkir, Gence, Kuba ve Haçmaz bölgelerinde meskunlaşmaya başlamışlar. Azerbaycan'da yaşayan Ahıska türklere çağdaş devirde globalleşmenin, modernleşmenin ve diğer unsurların tesirlerine rağmen ister günlük yaşamlarında, isterse de örf ve adetlerinde etno-kültürel özelliklerini yaşatmaya devam ediyorlar. Yukarıda belirtildiği gibi, toy-düğün adetlerinde temen alma, giysilerinde gatğa ve leçek kullanmaları, eski yemek tarifleri, evlerini eskisi gibi yastık-minderle döşemeleri ve daha bir çok gelenekleri tarihin tüm sınavlarına rağmen Ahıska Türklerinin etno-kültürel özelliklerini koruduklarının bariz örneklerindedir. Bir asırda iki defa siyasi sebeplerden dolayı göçe maruz kalan Ahıska Türklerinin doğal olarak bazı örf ve adetleri, yemek tarifleri değişikliğe maruz kalmış veya unutulmuştur. Lakin Azerbaycan'ın Kuba ve Haçmaz bölgesinde meskunlaşan Ahıska Türkleri ile yaptığımız görüşmeler zamanı dünyanın çeşitli bölgelerine yerleşmiş bu halkın Sovyetler Birliği'nin temelini 1944 yılında attığı sürgünün ve bugüne dek devam eden göçlerin tüm zorluklarına rağmen hala etnik kimliklerini yaşatmaya çalıştıklarını göre biliriz.

Kaynaklar

Aliyev B. (2002). Meskhetiya i meskhi (turki-meskhetintsy) a. *Tsentral'naya Aziya i Kavkaz*,1 (19),182-183.

Aliyeva S. I. (2019). *Turki-meskhetintsy takzhe yavlyayutsya odnim iz ugnetennykh narodov. 75-letneye izgnaniye ingushskogo naroda*. Magas.

Aliyeva, S. ve Quluzade Q. (2023). Türk tebaasının Sovyetler Birliğindeki durumu. *Yakın dönem Türkiye araştırmaları dergisi*, 43, 173-194.

Aydingün, A. ve Aydingün, İ. (2014). *Ahıska Türkleri ulusötesi bir topluluk, ulusötesi aileler*. SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.

Emrahov, M. (2022). 1937-1938-ci il Repressiyaları Sovet Dövlətinin Azərbaycan Xalqına Qarşı Soyqırımını Siyasətinin Davamı. *Akademik tarix ve düşünce dergisi*, 9 (3), 792-819.

Hacılı, A. (2008). *Ahıska Türk folkloru*. Nurlan neşriyyat evi.

Keskin, S. ve Gürsoy, H. E. (2017). Sovyet ve Sovyet sonrası dönemde Ahıska Türklerinin karşılaştıkları insan hakları ihlalleri ve ayrımcılıklar. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 18, 13-47.

Kurt, S. (2018). Ahıska'nın Türkiye için jeopolitik önemi. *Karadeniz Araştırmaları XV/58* 199, 198-215.

Kuznetsov I. (2013). *Mesketinskiy proyekt. Voyny pamyati ili primireniya s proshlym.* Krasnodar.

Mühlen, P. (2006). *Gamalı Haç ve Kızılyıldız Arasında: İkinci Dünya Harbinde Sovyet Doğu Halkları.* Şema Yayınevi.

Osipov A. (1999). *Ruskiye optimizatsii. Meshetintsy v Krasnodarskom kraye.* M: Zven'ya.

Priyeva, S. (2005). *Ahıska Türkləri Azərbaycanda (tarixi, sosial-mədəni həyatı).* Elm.

Sumbadze, N. (2002). The problem of Muslim population of southern Georgia: Prospects of deportation and the local resistance. *International Policy Fellowships Policy Paper.*

Tellal, E. (2013). 1945-1960 SSCB'yle İlişkiler. (Ed: Baskın Oran) *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar,* (C. 1, 499-521).İletişim Yayınları.

Ünal, N. (2021). *Sürgün edilmiş Ahıska Türkleri üzerine kültürel kimlik incelenmesi: Bözüyük örneği* [Yüksek lisanz tezi, Kırıkkale Üniversitesi]. YökTez

Valehoğlu F. (2011). Cevahet Karapapakları. Bizim Ahıska. 9. http://www.ahıska.org.tr/?page_id=42 . S.45-46.

Zhukov, Y. M., ve Talibova, R. (2018). Stalin's terror and the long-term political effects of mass repression. *Journal of Peace Research,* 55 (2), 267-283.